

Напредъкът на България по пътя към членство в ЕС през 2000г. –
поглед от неправителствения сектор

Конференция организирана от Европейски институт
София, 31 януари 2001

**Независимата съдебна система
в контекста на присъединяването на България към Европейския съюз**

Здравка Калайджиева, Фондация Български адвокати за правата на човека

Процесът на присъединяване към Европейския съюз е процес, който вълнува всички ни. Фондация Български адвокати за правата на човека разбира любезната покана на Европейският институт за мнение по Редовния доклад на Европейската комисия за 2000г. относно напредъка на България в областта на съдебната реформа като израз на разбирането, че ефективното упражняване на правата на човека е невъзможно без ефективна независима съдебна власт, годна да осигури върховенство на закона.

Напредъкът на страната ни в областта на съдебната реформа е конфликтна тема. Присъединяването на една страна към Европейския съюз е възможно тогава, когато тя е в състояние да задоволи политическите му условия, които включват изискването **страната-кандидат да е постигнала стабилност на институциите, гарантиращи демокрация, върховенство на закона, правата на човека и уважението към правата на малцинствата.**

Тези принципи са условия *si ne qua non* за съществуването и функционирането на демократичното общество, върху които са изградени обществата в държавите-членки на Европейския съюз. Постигането им неминуемо минава през разделението на властите и реформирането на съдебната власт.

Съдебната реформа е изключително трудна стъпка не само за България, но и за всяко общество в преход, защото по своя характер и функции съдебната система е най-консервативната структура на всяко общество. За успешното ѝ реформиране и превръщането ѝ в независима трета власт, е необходима преди всичко **промяна на самия обществен договор, според която властта е отговорна пред обществото, а индивидът е овластен да получи отчет и гаранции за своите права и интереси, както и защита срещу евентуалния произвол на властта от съд - годен да играе ролята на независим и безпристрастен арбитър между властта и индивида.**

Такава принципна промяна изисква

Ясно разделение на властите в държавата

Уважението ми към аудиторията не позволява анализ на съдържанието и исторически преглед на развитието на този принцип от времето Монтеско до сега. Пътят на отделянето на съдебната власт е пътят от феодалния монарх,

който обединява всички власти и осъществява еднолично правосъдието като едновременно обвинява, осъжда и изпълнява наказанията, до съвременната концепция за правосъдие, което е независимо от властите - за да изпълни обществената си роля си техен контролор. Реформирането на съдебната система в пост-тоталитарните общества е особено трудно, защото те полагат основите на разделение на властите след дълги години на управление, при което партия и държава са слети в единна власт, а съдът няма правомощия да контролира другите две власти и е оръдие на тяхната воля.

Отделянето на съдебната власт е условие за демократично общество не с оглед на защитата на самата държавност, нито с оглед на защитата на интересите на представителите на самата съдебна система. Съдебната реформа следва да се извършва в интерес на индивидите и да се предприеме именно с оглед на това, че общественият договор в демократичното общество включва правото им да се защитят от произвола на властта. За разлика от реформата на политическото устройство, тази реформа не може да бъде пряк резултат от волята на избирателите, а може да се постигне единствено чрез законодателни мерки и приоритетно осигуряване на бюджетни средства.

Разделението на властите

- конфликт на интересите на изпълнителната и законодателна власти с необходимостта от създаване на независима и ефективна съдебна система

Преходът от тоталитарния принцип на обществена организация към демократичния принцип на ясно разграничаване на ролите е особено мъчителен за третата - съдебната власт, защото тя не може да се реформира сама. Тя не разполага със законодателния лост за създаване на закони – годни да я направят независима, нито с нужните средства за осигуряване на ефективна работа на съдебната система. В допълнение към тези очевидни пречки, малко са представителите на съдебната власт, които имат ясна концепция за ролята на тази система в демократичното общество. Традиционното обучение и разбиране на юристите от бившите социалистически страни за обществената им функция на “защитници на държавата”, обуславя и липсата на концепция за реформата у представителите на самата съдебна власт. За съжаление, в това отношение юридическите факултети и до сега не предлагат нищо за формирането на друго мислене у бъдещите магистрати.

В демократичното общество съдебната система не е част от единната тоталитарна партийната и държавна власт, а независим и безпристрастен арбитър между властите и индивида, гарант на законността срещу произволни посегателства и контролор на изпълнителната власт. Напълно логичен резултат от този очевиден конфликт на интереси е липсата на политическа воля за реално разделяне на властите и осъществяване на действителна реформа на съдебната система.

Макар българската Конституция да прогласява принципа на разделението на властите, реалното постигане на този резултат далеч не е налице. На съдебната система все още не се гледа като на независима и политически необвързана власт, а като на обслужваща сфера. Една от

илюстрациите за това, е наскоро приетият от българския Парламент закон с ретроактивно действие, по силата на който законодателната власт обяви за нищожни вече постановени съдебни актове и забрани на съдилищата да разглеждат вече висящи пред тях спорове по образувани дела. Този прецедент е тревожен сигнал за стремежа на законодателната власт да контролира съдебната власт и да отнема със задна дата възможността на индивидите за достъп до правосъдие. Тази идея сама по себе си противоречи на принципа на разделението на властите и ярък израз на липсата на представа за

Независимостта на съдебната система

В Редовния доклад на Европейската комисия за напредъка на България по присъединяването ѝ към Европейския съюз през 2000 г. се отправят критики, насочени към непълното отделяне на съдебната от изпълнителната власт. В него се визират недостатъчните мерки и финансови средства за ефективност на съдебната система, както и корупцията в нея - безспорни пречки за гаранциите за върховенство на закона. Анализът на тази критика е изключително труден и деликатен тъкмо днес - когато заключенията на Европейската комисия се оспорват едновременно от представителите и на изпълнителната и на съдебната власт.

Какви са критериите на Европейския съюз за независимост и ефективност на съдебната власт

Конкретните критерии за реформата на съдебната власт не се съдържат в *acquis communautaire*. Съществуването на независима съдебна власт е основно предварително условие на демократичната държава и институционална гаранция за законността в нея. Европейският съюз и Съветът на Европа нееднократно са изтъквали, че принципите на върховенството на закона и стандартите за независимостта на съдебната власт са гаранции за правата на човека като същностна характеристика на демократичното общество, както и че те се съдържат в Европейската конвенция за правата на човека и решенията на Европейския съд по правата на човека. Именно по тази причина членството в Съвета на Европа и ратификацията на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи са първото и най-важното пред условие за присъединяване към Европейския съюз.

През 1992 година България направи първата си крачка по пътя към демократична Европа с влизането в Съвета на Европа и ратификацията на Европейската конвенция за правата на човека - именно с надеждата, че членството ни в Съвета на Европа открива пътя ни към Европейския съюз. Основен принцип на Европейската конвенция е независимостта на съдебната власт и с тази крачка държавата пое и ангажимент за създаване на законови и институционални гаранции за нея като гарант на върховенството на закона, както и законови и процедурни гаранции за упражняването на индивидуалните права и свободи.

Членството в Съвета на Европа включваше и ангажимент на властите за основен преглед на действащите закони с оглед на съответствието им с Конвенцията, както и обучение на представителите на съдебната система и

полицията относно изискванията на Европейската конвенция по правата на човека, принципите и стандартите за тълкуването ѝ, както и за изискванията за независимост на съдебната система, които се съдържат в Конвенцията и други документи и препоръки на органите на Съвета на Европа и ООН.

За съжаление, от 1992 година до сега принципът за реформирането на съда като независим арбитър между обществото и властта все още не е ясно очертан. Твърде малко беше направено от българските власти в изпълнение на ангажиментите на България по членството ѝ в Съвета на Европа. Цялостен преглед на старите закони не е извършен и до сега. Изменението на някои от тях с оглед на несъответствие с ЕКПЧ беше извършено не толкова поради добра воля за изпълнение на принципните изисквания, а под натиска на решения на Европейския съд по правата на човека срещу България. Целта на измененията беше преди всичко да се избегне мрачната перспектива за влошаване на имиджа на страната и най-вече заплащането на много на брой и високи по размер обезщетения. Още по-тревожно е, че вместо цялостен и добросъвестен преглед и изменение на старото законодателство, какъвто някои други страни отдавна направиха, българският Парламент приема и нови закони, които пряко противоречат на европейските изисквания.

От друга страна, доколкото беше осигурено обучението на магистрати по изискванията на ЕКПЧ за независимост и непристрастност на съда, за справедлив процес в разумен срок и пр., това се извърши не от властите, а предимно по проекти на местни и външни неправителствени организации, които бяха възможни единствено с финансовата подкрепа на чужди финансиращи организации. Техните публикации и програми направиха възможно сегашното /макар частично и крайно недостатъчно/ познание за изискванията на Европа по въпросите за независимата съдебна власт и справедливия процес между представителите на съдебната власт и юридическата общност като цяло.

По пътя на демократизацията си, България се присъедини и към други международни инструменти за правата на гражданите, но направи твърде малко за промяна на законите в съответствие с тях и за информирането на съдебната власт по тяхното съдържание и стандарт на прилагане и тълкуване – като пряка част от законодателството ни. Непознаването на тези актове направи невъзможно постигането на европейски стандарти за гаранции за правосъдие от независим и непристрастен съд. Същевременно, прилагането на тези стандарти е невъзможно без реформа на съдебната власт, защото не броят и съдържанието на ратифицираните международни документи, а действително независимият съд гарантира упражняването на предвидените там права.

Предложения:

Да се извърши основен и отговорен преглед на съответствието на законите с изискванията на Европейската конвенция за правата на човека от екип от местни и чуждестранни експерти. Резултатът от прегледа и направените предложения да се съгласуват с органите на Съвета на Европа и Венецианската комисия, след което да се внесат в Парламента като пакет от законодателни мерки;

Да се въведе специално обучение на студентите по право и магистратите за ролята и мястото на съдебната власт, както и за съдържанието и тълкуването на ЕКПЧ и др. международни документи по правата на човека и независимостта на съда.

Логична последица от липсата на политическа воля и бездействие по изпълнението на ангажиментите към Съвета на Европа е

Отсъствието на концепция за това кой представлява съдебната власт

В представите на нашето общество се смесиха понятията съдебна система и съдебна власт. Това може би се дължи на факта, че Конституцията включи съдилищата, прокуратурата и следствените органи в раздел “Съдебна власт”, но едва ли е достатъчно обяснение. Конституцията възлага функциите на правораздаване единствено на съдилищата, а фактът, че структурите на следствието и прокуратурата са включени в същата глава шеста от Конституцията не променят техните роли и функции, регламентирани както в самата Конституция, така и в законите. Той само отразява волята на създателите ѝ да отделят структурите на съдебната система от изпълнителната власт, за да могат тези функции да се осъществяват без оглед на политическо влияние, или интереси.

По съществуването на тези функции Конституцията възлага правораздаването само и единствено на съда. Правораздаването е и единствената функция на власт, защото това е правомощие за окончателно произнасяне по спорове относно права и интереси – със задължителни за всички решения, подлежащи на безусловно и безпрепятствено изпълнение. Прокуратурата може да е част от съдебната система, или част от изпълнителната власт, следствените функции могат да се извършват от органи на съдебната система, но и от полицията и т.н. Не ми е известна държава, в която съдът да е част от изпълнителната власт. Именно за това навсякъде по света терминът “съдебна власт” визира единствено съдилищата, а не и другите структури на съдебната система.

Този основен принцип не съвпада с концепцията на социалистическите закони, немалко от които и до сега уреждат функциите и правомощията на включените в съдебната система структури. Този проблем не се реши от направените до сега стъпки за реформирането на съдебната система.

Прокуратурата не е съдебна власт

Законодателствата на повечето страни в преход от социализъм към демокрация бяха изградени по съветския модел, който даваше изключителни правомощия на прокуратурата - “ръката на партията в съдебната система”. Тя съчетаваше обвинителни и широки надзорни функции във всички сфери на обществен, стопански и дори личен живот. Такава степен на концентрация на неконтролирана власт е толкова чужда на съвременните системи на правораздаване, че в научните анализи на това явление тя се нарича с чуждите

за демократичните системи термини “procuracy”, или “prokuratura” - за да се разграничи институцията от нормалната структура на обвинителя. Както Съветът на Европа, така и Европейския съюз нееднократно са отбелязвали, че такава структура е неприемлива за всяко общество, в което има стремеж за балансиране на правомощията и отчетност при упражняването им.

По същината на своите правомощия прокуратурата не е арбитър, а представител на държавата и равнопоставена страна /обвинител/ в споровете пред съда. Поради това прокуратурата не взема обвързващи и подлежащи на изпълнение решения, а е овластена да повдига въпроси от обществен и държавен интерес пред съда. Не е приемливо тази структура да взема обвързващи решения. Същевременно, йерархичната структура и централизацията на правомощията на прокуратурата в ръцете на главния прокурор изключват нейния независим характер. Формирането на становищата ѝ не е резултат на вътрешното убеждение на представителите ѝ - което е иманентна черта на съда, а на отношенията на единство и подчинение на волята в йерархична система. Тук не става дума за конкретните личности на бившия главен прокурор – г-н Татарчев, или за тази на сегашния главен прокурор – г-н Филчев, нито е подходящо реформирането на структурата с оглед на тези личности, а за осъществяване на реформа, която не допуска осъществяването на правосъдие от структура – различна от съда.

Обстоятелството, че Конституцията включва прокуратурата в съдебната система не прави прокуратурата по-съдебна, а първи опит за гаранция, че нейните функции ще се осъществяват независимо от изпълнителната власт, т.е. гаранция, че решенията на прокуратурата за привличане към наказателна отговорност, внасяне и поддържане на обвиненията, няма да зависи от волята на изпълнителната власт и че прокурорът ще е свободен да обвини както обикновения гражданин, така и министъра извършил престъпление.

Конституционната гаранция срещу политическо влияние и натиск на изпълнителната власт върху прокуратурата, обаче, не беше доразвита в самите процесуални закони. Те не бяха изменени в предвидените от Конституцията срокове и продължиха да дават изключително широки правомощия на прокуратурата – безспорно най-тясно свързаната с комунистическата партия структура. Запазването на социалистическите процесуални закони в комбинирано действие с новата Конституция, даде възможност за превръщането на съдебната система в кълбо от конфликти, за обособяването на прокуратурата като успоредна система на еднолично правосъдие и в крайна сметка – за изграждането на несъществуващото в закона и Конституцията, но практически действащо понятие “**обвинителна власт**” – мит, който за съжаление съответствува в известна степен на действителността. Вместо гаранции за законност това съчетание позволи правомощия на прокуратурата, които я превърнаха в успоредна съдебна власт, годна практически да правораздава избирателно и без решение на съд. Така се стигна до заместването на правосъдието с волята на прокуратурата: продължителното предварително задържане под стража по решение на прокурор се сля с понятието присъда лишаване от свобода постановена от съд, а практическото оправдаване на извършителите на престъпления стана възможно чрез простата възможност на

прокуратурата да не образува наказателни производства – независимо от наличието на достатъчно данни за това.

В това отношение към съдебната реформа се подходи частично и безпринципно – с оглед на конкретните личности и може би на евентуалните възможности за ползуване на правомощията на прокуратурата, а не с оглед на съответствието на тези правомощия с принципите на правосъдието в демократичната държава.

Във връзка именно с тези неререформирани правомощия на прокуратурата Европейския съд по правата на човека резултат постанови няколко решения по дела срещу България. Някои от разгледаните в тези дела правомощия на прокуратурата, които явно и сериозно противоречаха на изискванията на Европейската конвенция за правата на човека бяха отнети. Това изменение на наказателнопроцесуалния кодекс беше обсъдено и одобрено както от Съвета на Европа, така и от Венецианската комисия. Те фигурираха на първо място в отчета на българското правителство за съдебната реформа и напредъка на България по присъединяването ѝ към Европейския съюз. Връщането на някои от тези правомощия сега отново се обсъжда. Натрапва се въпросът дали това не се прави с оглед на все още незабравените и съблазнителни възможности за контрол над изборителното упражняване на неограничените правомощия на прокуратурата да осъществява съдебна власт без намесата на съда.

В демократичните страни правосъдието се осъществява единствено от

Независим и безпристрастен съд

Докладът на Европейската комисия за напредъка на България съдържа критики, че институционалните гаранции за финансова, политическа и кадрова независимост все още не са предоставени на българската съдебна власт. Дебатът по тези основни изисквания у нас оставя впечатлението, че на финансовата осигуреност, имунитета, несменяемостта и въобще на независимостта на магистратите се гледа като на техни незаслужени лични привилегии /или гилдийни интереси/, а не като на институционални гаранции за правата на личността и възможността на съдебната власт да изпълни ролята на независим арбитър.

Финансова независимост

Осигуряването на автономен и задоволителен бюджет е друг ясен критерий за независимостта на съдебната система. Макар по закон бюджета на съдебната система да е самостоятелен, той не се внася пряко от самата съдебна система, а достига Парламента чрез министъра на правосъдието и Министерския съвет. Това оставя открита възможността съдебният бюджет да бъде придружен с мнения, забележки и предпочитания на изпълнителната власт, изразяващи отношение на изпълнителната власт към претенциите на съдебната за финансово обезпечение на нуждите ѝ. Тази формална възможност е неприемлива сама по себе си, тъй като оставя открита възможността за поставяне на съдебната система в невъзможност да изпълнява ефективно функциите си.

У нас тя се изрази в очевидната липса на политическа воля и приоритетно внимание към необходимостта от осигуряване на условия на работа на съдебната власт. Анализът на ниския, да не каже нулев ръст на съдебния бюджет в сравнение с отредените за други държавни институции средства, което доведе до принудително разходване на отпускания бюджет предимно за заплати, вместо за осигуряването на материални условия за работа на системата. Нещо повече, по изявления на министър председателя, част от отпусканите за минали периоди бюджетни средства за нуждите на правосъдието са били пренасочвани за нужди на общинските бюджети.

Тези примери не са изчерпателни за опита на изпълнителната власт да влияе и ограничава независимото разпореждане със съдебния бюджет. Мнозина вероятно си спомнят, че Конституционният съд обяви за противоконституционно изменение на Закона за съдебната власт, с което изпълнителната власт в лицето на Министерството на правосъдието следваше да поеме пряко разпореждането с част от съдебния бюджет.

Отговорността за неефективността на съдебната система е свързана преди всичко с финансовата и материална осигуреност. Нелогично е да очакваме ефективно и некорумпирано правосъдие от ниско платени съдии, отрупани с канцеларска работа и хиляди изостанали дела, принудени да работят в пренаселени кабинети, теснички канцеларии, без съдебни зали, без оборудване, без възможност за наемане и обучение на помощен персонал.

Реформата на съдебната система не може да бъде извършена без да се вложат съществени средства, а за никого не е тайна, че ниското заплащане на държавните служители е основна предпоставка за корупция. В това отношение стандартите на Европа изискват не “относително високо заплащане в сферата на държавните служители”, а достойно заплащане и осигуреност, годни да предпазят магистратите от корупционни съблазни и да им дадат самочувствието на независими и уважавани представители на правосъдието. Пренебрегването на финансовите нужди на системата на правосъдието води не само до неговата ниска ефективност, но и до открити възможности за корупция.

В опита си да плати по-ниски обезщетения по дела в Страсбург, българското правителство системно изтъква доводи, че ние сме бедна страна, в която съдиите получавали около 150 долара месечна заплата. Освен неприятното усещане, че според правителството колкото по-бедна е държавата, толкова по-евтино ѝ струват посегателствата, тази защита оставя тягостното публично впечатление, че съдебната ни власт е необезпечена финансово. В Европа това означава, че тази власт не може да е независима, нито квалифицирана.

През последните години в съдилищата постъпиха стотици хиляди нови спорове за собственост върху селскостопански земи, реституция, трудови спорове и други дела, които доскоро не бяха подсъдни на съда. Компетентността на съда беше разширена и в наказателното право – по принудителните мерки засягащи права на личността и т.н. По думите на представител на Министерството на правосъдието, тази реформа “не беше

осигурена кадрово”, т.е. нито бяха осигурени повече съдии, нито на съществуващите съдии им беше дадена възможност и време да се обучат адекватно. Всичко това забавя процеса на правораздаване.

Напълно логично и естествено съдебната система се задъха и демотивира, стана неефективна и в крайна сметка блокира. Вместо необходимите средства и кадри, в Гражданския процесуален кодекс беше въведена неефективната мярка “жалба за бавност”, от която гражданите избягват да се възползват . по понятни причини. Едва ли някой би се оплакал на по-горния съд от онзи съдия, който все пак по-късно трябва да реши делото, а и по същество тази мярка води само и единствено до допълнително бавене на очакваното с години решение. В Наказателнопроцесуалния кодекс въобще не се предвиждат дори и формални възможности за ускоряване на правораздавателния процес.

Вместо осигуряването на финанси за осигуряването на ефективност, реформирането на законите ни в това отношение се сведе до създаването на триинстанционно производство и премахването на служебното начало в съдебния процес. При липсата на условия за работа на съда и бюджетни средства за безплатна адвокатска помощ, това не помогна нито за ефективността, нито за достъпа на гражданите до съдебна закрила на интересите им, както изискват европейските стандарти.

Предложение: Въвеждане на института на безплатната правна помощ с бюджетни средства

Кадрова независимост

Усещането за независимост поради липсата на телефонен натиск не е достатъчно, за да можем да окачествим съдиите като независими. Критерий за независимостта на съдебната власт от политическо влияние и натиск е възможността на съдебната власт да се самоуправлява автономно. Тя трябва да може сама да подбира, назначава, повишава и наказва своите членове. Възможността на изпълнителната и законодателните власти пряко или косвено да “кадруват”, създава у съдиите усещането за политически подбор на подходящи в услуга на властта кадри, или за възможността на изпълнителната власт да наказва магистрати, които са “непоносимо независими”. Кадровите функции би следвало да се осъществяват от автономни органи на самата система на правосъдието, за да са свободни от натиск.

В това отношение Конституцията и законите зложиха предварително възможността за зависимост на съдебната власт. Според Европейската харта за независима съдебна власт, повече от половината от членовете на висшият орган на съдебната власт следва да са съдии, пряко избрани от самите съдии, т.е. тяхната квота трябва да има възможността да формира мнозинство при гласуването.

У нас назначаването и дисциплинарното наказване на магистратите се извършва от Висшия съдебен съвет, който нито е независим нито е съдебен. От 25-те членове на този орган, едва 6-има са съдии, избрани от съдии. Висшият

съдебен съвет е явно политически зависим орган - половината от членовете му се избират от Парламента и никак не е изненадваща честата смяна на състава на Висшия съдебен съвет, че и предварителното прекратяване на мандати на негови членове – с оглед на предпочитанията на новоизбрано мнозинство в Парламента. В допълнение към това пряко политическо влияние от законодателния орган, министърът на правосъдието, който безспорно представлява изпълнителната власт, свиква и участва и председателства заседанията на Висшия съдебен съвет, макар и без право на глас.

Предложение:

За да се формира изискваното мнозинство на съдиите, избрани от самите съдии, няма пречки, Законът за съдебната власт да предвиди изборът на членове на Висшия съдебен съвет от парламентарната квота да се извършва измежду съдии, номинирани от самите съдии.

Вместо орган на съдебната власт, Висшият съдебен съвет се превърна в конфликтна точка на проблемите на съдебната система и неяснотите в разпределението на функциите и правомощията на нейните структури, защото съставът на Висшият съдебен съвет гарантира възможност за управление на съдебната власт с гласовете на не-съдии - прокурори и следователи, представляващи структури на съдебната система, чиито интереси не съвпадат задължително с тези на съда.

В момента Висшият съдебен съвет е разделен на камари на отделните структури – съд, прокуратура и следствие. Първоначално всеки член на съвета можеше да повдигне въпрос за нарушенията и дисциплинарната отговорност на друг магистрат – независимо от коя от структурите. Сега представителите на прокуратурата могат да искат обсъждането на дисциплинарната отговорност на прокурор, съдиите – на съдия, а следователите – на следовател. Това в немалка степен обезсмисли съществуването на един орган за цялата съдебна система, а при сегашните конфликти и дебене между структурите ѝ, не е логично да се очаква, че някой ще хвърли “свой представител” на лъвовете.

Постепенно пролича стремежът на изпълнителната власт да влияе и върху кадровите решения в съдебната система. Първоначално предимно с неутрално-организационни функции в съвета, сега единствен министърът на правосъдието остана носител на правото да предлага обсъждането на дисциплинарна отговорност на всеки от магистратите – независимо от коя структура на системата е той. Това е само една от илюстрациите за влияние на изпълнителната власт, сочено в доклада на Европейската комисия.

Друг е въпросът, че законът не съдържа ясен регламент за

Подбор и дисциплинарна отговорност на магистратите

Все още няма нито ясни законови критерии, нито единен за цялата страна механизъм за подбор, повишаване и понижаване, както и за дисциплинарна отговорност на магистрати. Съдебната система и до днес се люшка между пълната липса на отговорност, граничеща с отказ на правосъдие и предложението на министъра на правосъдието за въвеждането на

дисциплинарни мерки за “некачествени съдебни актове”, планирани като изменения на Закона за съдебната власт. Не е необходимо да коментирам, че това е друг признак на явен апетит на изпълнителната власт за влияние върху решенията на съда по същество, нито че такава идея никак не съответствува на принципите на независимост на съдебната власт. Според тези принципи съдията взима решението си по вътрешно убеждение, което подлежи на ревизия единствено чрез обжалване пред по-горен съд.

Реформата на съдебната система не може да се извърши така, че да се предотвратят всякакви възможности за произвол, корупция или злоупотреби. Необходимо е обаче да се създадат закони, годни да осигурят институционални гаранции, които в максимална степен да ги предотвратят.

Къде остана ролята на независимия арбитър между власт и индивид?

Днес магистратите далеч не съответствуват на очакванията на обществото. Липсата на реална реформа през изтеклите десет години демотивира и деморализира представителите на съдебната система. Някои я напуснаха, други бяха отстранени, а и не всички които останаха успяха да се освободят от традиционното си самосъзнание на “защитници на държавата” и от мисленето си на позитивисти “просто прилагачи законите – такива, каквито са”. Освободени от контрола на тоталитарната партийно-държавна власт и заплахата за освобождаване от длъжност, но и без отговорност и съзнание за ролята си, немалко започнаха да се изживяват като частни упражнители на закона, над които е само небето. Несменяеми, но и без гаранции за независимост, а и без защита от несъздадената съдебна полиция, те са открита мишена за корупция, но и леснодостъпен инструмент за избирателно не/осъществяване на борбата с корупцията.

Междувременно, на обществото системно се внушава убеждението, че тази сама по себе си негодна система, е призвана да осигури ред и спокойствие като ликвидира криминогенните фактори чрез задържането на хилядите заподозрени лица. Така елементарно основателното недоволство за неизпълнени обещания на изпълнителната власт беше пренасочено към съдебната система. Тя беше посочена като основен носител на товара на едно обществено очакване, което по дефиниция не е длъжна и не може да посрещне. Този механизъм е и лесен, и удобен. На съдебната система не се осигурява възможност да осъществи дължимите от нея функции на независим арбитър, а от друга страна ѝ се вменяват недължими функции, принадлежащи на изпълнителната и законодателната власти. Изглежда се очаква да отпадне както отговорността на изпълнителната власт, така и очакването за създаване на съдебни гаранции срещу евентуалния ѝ произвол.

Необходимо е сериозно обсъждане на ролите на полиция, следствие, прокуратура и съд и тяхното взаимодействие, вместо периодично представяне на проблемите на системата като личен конфликт между представителите на отделните ведомства, изискващ персонални промени по върховете ѝ, и/или като нова вълна от престъпност, изискваща нови крути мерки.

Вярно е, че принципните трудности на тази реформа са характерни за всички държави в преход. Тревожното е, че вместо политическа воля и опит да се анализират и преодолеят тези трудности, все по-явни стават опитите за запазване и дори за възстановяване на вече загубен контрол върху съдебната власт. Тя се превръща в изкупителна жертва на неосъществени обещания на изпълнителната власт, а обещанието за реформа на съдебната власт остава някъде далече и мъничко в страни. Там някъде остават и гражданите, за чиито интереси следва да се погрижи реформата - извършители и жертви на престъпления, а и такива, които просто искат съдът да работи, за да реши споровете им.